This document is an historical remnant. It belongs to the collection Skeptron Web Archive (included in Donald Broady's archive) that mirrors parts of the public Skeptron web site as it appeared on 31 December 2019, containing material from the research group Sociology of Education and Culture (SEC) and the research programme Digital Literature (DL). The contents and file names are unchanged while character and layout encoding of older pages has been updated for technical reasons. Most links are dead. A number of documents of negligible historical interest as well as the collaborators' personal pages are omitted.

The site's internet address was since Summer 1993 www.nada.kth.se/~broady/
and since 2006 www.skeptron.uu.se/broady/sec/.

Transnationella strategier inom den högre utbildningen

Sveriges förhållande till Frankrike och USA, 1919-2009

Forskningsprogram, 19 april 2006

Mikael Börjesson
<mikael.borjesson@ilu.uu.se>

Forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC),
Institutionen för lärarutbildning
Uppsala universitet
www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/

SAMMANFATTNING

Swedish higher education is no longer so Swedish. Since 1989, the number of students studying abroad has increased tenfold. And within Sweden, examples from abroad are held up when changes in degrees, courses, and curricula are called for. All institutions of higher learning are affected by internationalisation and some also enter the competition for prominent positions on a transnational market of education. The substantial educational investments made by Swedish students abroad alter the conditions for entrance to and careers within social fields. In this new situation, politicians, administrators, teachers, researchers, and students develop different strategies.

These strategies will be studied in the project Transnational Strategies within Higher Education. The project comprises four studies: 1) Swedish students on the transnational educational market, 2) Transnational assets and the field of elite education in Sweden, 3) Swedish grant holders go west, and 4) The significance of transnational investments for entrance to and careers within social fields. The studies will draw on national statistics, a student survey, interviews with students and administrators, and archive materials. Sweden and its relations to the US and France will be in focus.

The project assembles researchers in Education, Sociology, English and History from Sweden and France.

INNEHÅLL

INLEDNING 1
UTGÅNGSPUNKTER, AVGRÄNSNINGAR OCH FRÅGESTÄLLNINGAR 1
DELSTUDIER 2
I. SVENSKA STUDENTER PÅ DEN TRANSNATIONELLA UTBILDNINGSMARKNADEN 2
II. TRANSNATIONELLA TILLGÅNGAR OCH FÄLTET AV ELITUTBILDNINGAR I SVERIGE 3
III. SVENSKA STIPENDIATER I VÄSTERLED I HISTORISK BELYSNING 3
IV. TRANSNATIONELLA INSATSERS BETYDELSE FÖR INTRÄDE OCH KARRIÄRER PÅ SOCIALA FÄLT 4
DEN SVENSKA LITTERATURKRITIKENS FÄLT OCH RESENÄRENS BAGAGE 4
INVESTERINGAR I FORSKNING OCH UTBILDNING INOM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETSFÄLTET I EUROPA 5
DATAMATERIAL OCH METODER 6
STATISTISKA DATAMATERIAL ÖVER TOTALPOPULATIONER STUDENTER 1991-2005 6
ENKÄTMATERIAL ÖVER HÖGSKOLESTUDENTER I STOCKHOLM-UPPSALA-REGIONEN 2004-2006 6
PROSOPOGRAFISKA DATA 6
GEOMETRISK DATAANALYS 6
UTBILDNINGSVETENSKAPLIG RELEVANS 7
KÖNSASPEKTER 7
ETISKA ASPEKTER 7
FORSKNINGSINFORMATION, RESULTATSPRIDNING 7
MEDARBETARE, FORSKNINGSMILJÖER OCH FINANSIERING 7
TIDSPLAN 8
REFERENSGRUPP 8

INLEDNING

Svensk högre utbildning är inte längre så svensk. Sedan början av 1990-talet har antalet svenska studenter som läser utomlands ökat tiofalt. Och i Sverige omvandlas under påverkan av internationella modeller lärosätenas examina, kursutbud och undervisningsinnehåll. Alla lärosäten blir tvungna att förhålla sig till internationaliseringen och somliga ger sig på allvar in i konkurrensen på en transnationell utbildningsmarknad. De omfattande investeringarna i utländsk utbildning förändrar villkoren för tillträde till och karriärer inom många sociala fält. Även om förutsättningarna är olika påverkas alla länder av det som sker. I denna nya situation utvecklas skilda strategier bland politiker, administratörer, lärare, forskare och studenter.

Det är dessa strategier som står i fokus i det planerade projektet. Tanken är att närma sig problematiken från flera håll. Ett huvudintresse ägnas åt studenternas strategier. Vilka länder och ämnen söker man sig till? Finns sociala skillnader i spridningen över länder, skolor och ämnen och hur kan dessa förstås i relation till det svenska högskolefältets sociala struktur? I en delstudie är nationella utbildningssystem och den transnationella utbildningsmarknaden studieobjekt. I andra delstudier kommer institutionella strategier att stå i fokus. Vilka strategier förmår olika organ för främjande av den högre utbildningens internationalisering att utveckla? Även betydelsen av transnationella investeringar i utbildning och forskning undersöks i relation till sociala fält, här litteraturkritikens fält och fältet för mänskliga rättigheter. Sveriges förhållande till USA och Frankrike kommer att vara centralt. Tidsperioden spänner från Sverige-Amerika Stiftelsens instiftande 1919 fram till våra dagar.

Projektet tar avstamp i Mikael Börjessons avhandlingsarbete,[1] försvarat i december 2005, och ämnar bidra med ny kunskap på flera områden som inte täcks av avhandlingen. Projektet är ett samarbete mellan forskare från olika discipliner och lärosäten i Sverige och Frankrike.

För utarbetandet av den följande projektplanen har UVK 2005 beviljat ett planeringsbidrag (Transnationella strategier i den högre utbildningen 1989-2009, huvudsökande Donald Broady). Samtidigt med föreliggande projektansökan inlämnas ansökan om bidrag till forskarassistentanställning för Mikael Börjesson.

UTGÅNGSPUNKTER, AVGRÄNSNINGAR OCH FRÅGESTÄLLNINGAR

Att svenskar söker sig utanför landets gränser för att bilda och utbilda sig är inget nytt.[2] Vad som däremot är kvalitativt nytt är omfattningen. Till de mest omvälvande (och minst utforskade) reformerna inom det svenska utbildningsväsendet under de senaste decennierna hör de förbättrade möjligheterna att erhålla studiemedel för utlandsstudier som infördes 1989. Denna vid en internationell jämförelse utomordentligt generösa åtgärd har tillsammans med andra förändringar lett till en mycket kraftig expansion av antalet svenska utlandsstudenter. Fram till 1989 låg antalet ganska konstant under ca 2 000, därefter har antalet fördubblats ungefär vartannat år. I dag studerar vid en given tidpunkt närmare 30 000 svenskar utomlands.[3]

Internationaliseringen stannar inte vid mobiliteten. Kursutbudet påverkas. Dels förekommer fler internationellt orienterade kurser, såsom internationell ekonomi och juridik, dels ökar antalet kurser där undervisningsspråket är ett annat än svenska. Internationaliseringen leder också till förändringar av högskolornas organisation. Speciella organ som administrerar internationaliseringen, tar hand om in- och utresande studenter och lärare, knyter kontakter, har bildats på allt från institutions- till lärosätesnivå.[4] Internationalisering är således en högst påtaglig dimension av svensk högre utbildning och blir allt viktigare på alla nivåer och involverar även allt fler aktörer.

---

[1] M. Börjesson, *Transnationella utbildningsstrategier vid svenska lärosäten och bland svenska studenter i Paris och New York*, Ak. avh., Disputationsupplaga, SEC Reports, nr 37, SEC/ILU, Uppsala universitet, Uppsala 2005.

[2] För en genomgång över svenskars utbildningsfärder i utlandet och nation-, trans- och internationaliseringens konjunkturer se S. Sörlin, *De lärdas republik. Om vetenskapen internationella tendenser*, Liber-Hermods, Malmö 1994.

[3] Högskoleverket, *Universitet och högskolor, Högskoleverkets årsrapport 2004*, Högskoleverket, Stockholm 2004, pp. 25-27. Samtidigt ökar antalet utländska studenterna i Sverige. I dag är ca 12 % av nybörjarna utbytesstudenter. Ibid., p. 14.

[4] Se M. Börjesson, *Kampen om det ”internationella”. En kartläggning av transnationella strategier vid högskolor och universitet i Stockholm*, SEC Research Reports, nr 15, SEC/ILU, Uppsala 1998.

Något om terminologin. Att ”transnationella” och inte den mer spridda beteckningen ”internationella” används i projekttiteln beror på att den förra bättre fångar det som pågår. Internationalisering brukar ofta avse företeelser som förutsätter nationalstater och dess representanter som agenter, det är mellan dessa som något sker, medan vi låter transnationalisering beteckna alla former av överskridanden av nationella gränser.[5] Strategier ska förstås i Pierre Bourdieus mening, dvs. som institutioners, gruppers eller individers medvetna eller omedvetna sätt att försvara eller förbättra sin sociala position. Andra viktiga begrepp, också hämtade från den Bourdieska verktygslådan, är fält och kapital.

Föreliggande projekt är tänkt att studera följande fyra problemområden:

1. Hur ser flödet av svenska studenter mot omvärlden ut? Vilka länder åker man till, vilka ämnen läses och vid vilka skolor? Vilka är utlandsstudenterna? Finns förändringar över tid? Hur kan allt detta förstås i relation till den transnationella utbildningsmarknadens struktur och det svenska högskolefältet?
2. Vilka sorter av nationella och transnationella tillgångar besitter svenska studenter och hur varierar detta inom och mellan utbildningar? Finns olika modeller för transnationella investeringar och vilka kamper om definitioner av innehåll och värde av dessa investeringar kan iakttas?
3. Vilken betydelse har organ med målsättningen att främja internationalisering inom den högre utbildningen för den faktiska utvecklingen av dessa fenomen? Vilka har använt sig av de möjligheter som dessa organ ställt till förfogande? Vilka har effekterna varit? Finns förskjutningar över tid?
4. Vilket värde och vilka funktioner har transnationella investeringar för inträde på och karriärer inom sociala fält? Vilka variationer finns mellan olika typer av investeringar? Hur varierar värdesättandet av satsningarna mellan olika sorters fält och vid olika tidpunkter?

Projektet är uppdelat i fyra delstudier, som grovt svarar mot var sitt problemområde. Delstudierna är tänkta att komplettera varandra och belysa olika sidor av fenomen som överskrider nationsgränser. Komparationer i tid och rum är centrala i alla fyra delstudierna.

DELSTUDIER

I. SVENSKA STUDENTER PÅ DEN TRANSNATIONELLA UTBILDNINGSMARKNADEN

Denna delstudie avser studera hur svenska studenter orienterar sig mot utlandet. SEC har från SCB beställt ett omfattande dataregister över samtliga studenter i svensk högskola och samtliga svenska studenter som läser utomlands med studiemedel 1991-2005 (se nedan för en vidare beskrivning). Tre huvudsakliga typer av studier förutses.

En översiktlig analys av globala flöden av studenter är nödvändig för att förstå det kraftfält de svenska studenterna orienterar sig inom. Denna studie kommer att baseras på statistik från OECD, UNESCO samt nationella organ över både internationella och inhemska studenter. Syftet är att studera såväl flöden mellan länder som de nationella strukturerna och de internationella studenternas plats inom dessa. Genom analyser av studentströmmarna kan relationerna mellan länderna avtäckas, vilka är de viktigaste importörerna och exportörerna av studenter och av utbildning? En studie av denna karaktär kan av förklarliga skäl inte bli alltför detaljerad, men det är av stor vikt att få fatt i de övergripande strukturerna och tendenserna. Ett speciellt intresse kommer att ägnas åt USA och Frankrike. USA är intressant för att landet intar den ledande positionen på den transnationella utbildningsmarknaden, medan Frankrike är ett traditionellt sett betydande utbildningsland, framför allt för vissa geografiska områden som Nordafrika och inom vissa discipliner som litteratur och filosofi, som har tappat en del av sin ställning och halkat efter i den globala konkurrensen.[6] För dessa länder kommer mer precisa analyser att göras. Det finns exempelvis uppgifter om rekrytering av utländska studenter till franska *Grandes Écoles* som kan granskas ytterligare och ställas mot rekrytering till amerikanska och brittiska elitinstitutioner.

[5] Denna definition används också exempelvis av Sverker Sörlin. Se Sörlin, *op. cit.*, 1994, p. 29.

[6] Yves Dezalay och Bryan Garth konstaterar att nationella eliter i Sydamerikanska länder har övergett juridikstudier i Portugal, Spanien, Frankrike och Tyskland till förmån för studier vid amerikanska lärosäten och MBA-utbildningar. Y. Dezalay & B.G. Garth, *The Internationalization of Palace Wars. Lawyers, Economists, and the Contest to Transform Latin American States*, University of Chicago Press, Chicago 2002. För nationella eliter från dominerade länder har transnationella utbildningssatsningar alltid varit en självklar strategi, F. Poupeau, « Sur deux formes de capital international. Les “élites de la globalisation” en Bolivie », pp. 126-133 i *Actes de la recherche en sciences sociales*, 151-152, mars 2004.

Beträffande de svenska studenterna är avsikten att studera flödena från Sverige till utlandet. Vi vet sedan tidigare att USA intar en dominerande position även för svenska studenter, men att denna position nu utmanas av andra länder och geografiska områden.[7] Är det så att USA tappar på alla fronter eller är det inom vissa specifika områden som tappet sker medan andra ökar i attraktivitet? Och minst lika viktigt är att studera hur olika sociala grupper fördelar sig över länder, geografiska områden och ämnen. Finns det tydliga sociala skiktningar i rekryteringen till olika länder och ämnen, och skiljer sig dessa från svenska förhållanden?

I och med att CSN:s register även innehåller information om vilka skolor de svenska studenterna läser vid möjliggörs detaljerade studier av hur sociala grupper fördelar sig på olika typer av skolor. Detta är av största intresse eftersom skillnaderna mellan olika skolor är betydligt större i utlandet än i Sverige. Ta till exempel den enorma amerikanska utbildningsmarknaden med å ena sidan världsledande universitet som Harvard, Yale och Berkeley och å andra sidan en uppsjö *community colleges* och små privata college som svårligen skulle erhålla högskolestatus i Sverige. Eller ta det franska tudelade systemet med *Grandes Écoles* vars omfattande resurser och hårt selekterade studenter står i allt klarare kontrast till universiteten som blivit allt mer av utbildningsfabriker med ständigt krympande tillgångar.

Korrespondensanalys kommer att bli ett centralt statistiskt redskap för flera av analyserna.

II. Transnationella tillgångar och fältet av elitutbildningar i Sverige

Delstudien fokuserar de transnationella och nationella tillgångar som studenter vid ett antal svenska s.k. prestigeutbildningar besitter. Det empiriska underlaget till studien utgörs av den enkätundersökning som SEC genomfört 2004-2006 i framför allt Stockholm-Uppsala-regionen.[8] Bland de utbildningar som ingår finns flera av de mest dominerande utbildningarna inom det svenska högskolefältet (se vidare nedan).

Tanken med delstudien är att få fatt på vad studenterna på dessa utbildningar besitter för tillgångar. Fokus ligger här på nationella och transnationella tillgångar. Till den senare kategorin kan vi räkna språkliga kompetenser, erfarenheter av resor, arbete och studier utomlands. Centralt är att undersöka skillnader dels *inom* olika studentgrupper (vilka skillnader finns exempelvis mellan ekonomistudenter på Handelshögskolan och finns det mönster i hur man orienterar sig mot framtiden i relation till vilka tillgångar man bär med sig?), dels *mellan* olika studentgrupper (har de som läser vid Handelshögskolan mer av transnationella tillgångar än de som läser läkarutbildningen vid Karolinska institutet, eller har de tillgångar av andra slag?). Annorlunda uttryckt, finns det olika modeller för ”internationella” investeringar och råder det någon kamp om definitionen av innebörden av ”internationella” tillgångar? Även i denna undersökning kommer korrespondensanalys att vara ett viktigt instrument för att kartlägga studenternas tillgångar. Delstudien kommer även att omfatta en serie intervjuer med studenter.

III. Svenska stipendiater i Västerled i historisk belysning

Fram till 1989 var det svårt att få studiemedel för utlandsstudier. Trots detta förekom det att svenskar läste utomlands. Centrala aktörer i finansieringen var organisationer som Sverige-Amerika Stiftelsen, Fulbright-kommissionen och Svenska institutet. Framför allt har dessa organisationer varit viktiga för att öppna dörrarna västerut. Denna typ av organisationer och deras betydelse för internationalisering av högre utbildning har studerats i andra länder,[9] men få studier finns om svenska förhållanden.[10]

---

[7] Läsåret 2004/05 fanns enligt amerikansk statistik drygt 3 000 svenska studenter vid amerikanska lärosäten, varav 70 % på grundnivå, 20 % på forskarnivå och 10 % inom andra utbildningar. Till detta skall läggas knappa 700 svenska forskare. Antalet studenter har dock minskat efter 11 september 2001. Enligt CSN fanns närmare 6 000 svenska studenter i USA 1999/2000, och antalet har alltså halverats på fem år. Bland de länder som går framåt märks Danmark, Spanien och Australien.

[8] Se http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/survey-a.htm. Den 24-sidiga enkäten omfattar flera frågeområden. Bland annat berörs socialt ursprung, tidigare utbildningsinvesteringar på gymnasie- och högskolenivå, aktiviteter vid sidan om studierna, förhållningssätt till studierna, planer för framtiden, kulturella preferenser samt framtidsplaner.

[9] Se exempelvis G. Gemelli, ”Les écoles de gestion en France et les fondations Américaines (1930-1975). Un modèle d’appropriation créative et ses tournants historiques”, pp. 11-28 i *Entreprises et histoire*, nr 14-15 ”Former des gestionnaires” 1997; G.S. Ghellab, *La transformation du système d’enseignement Italien. La diffusion des business schools*, L’Harmattan, Paris 1997.

[10] Ett av undantagen är Dag Blanck, *Sverige-Amerika Stiftelsen. De första sjuttio åren 1919-1989*, Sverige-Amerika Stiftelsen, Stockholm 1989.

Amerikansk utbildning har under 1900-talet kommit att inta en helt dominerande ställning på den högre utbildningsmarknaden. Även för Sveriges del utgör USA det viktigaste målet för utlandsstudier. I denna delstudie ges en historisk bakgrundsanalys av de akademiska relationerna mellan Sverige och USA under 1900-talet, med fokus på volym, orsaker och effekter.[11] Det amerikanska utbildningsväsendet har varit uppmärksammat i Sverige som förebild och inspirationskälla alltsedan reformpedagogen P.A. Siljeströms amerikanska resa i mitten av 1850-talet. Efter första världskrigets slut blev USA och amerikanska universitet gradvis också alltmer betydande som en destination för svenska studenter och forskare. Den svenska studentmigrationen till USA ökade märkbart under årtiondena efter andra världskriget, för att nå sin högsta nivå under 1990-talet. En viss avmattning kan skönjas in på 2000-talet.

Följande frågeställningar står i centrum för undersökningen.

1. Hur har omfattningen av den akademiska migrationen från Sverige till USA utvecklats under 1900-talet? Här ägnas uppmärksamhet åt volym, nivåer (grundnivå, Ph.D.-nivå och post-doc), och ämnesinriktning.
2. Vilka har orsakerna varit? Här diskuteras varför USA etablerade sig som ett så starkt mottagarland och hur variationerna inom ämnesinriktningarna kan förklaras.
3. Vilka har effekterna på Sverige varit? Hur ser amerikaresenärernas vidare karriärer efter hemkomsten till Sverige ut? Vilken roll spelade den amerikanska erfarenheten? Finns variationer mellan ämnesinriktningar och karriärval? Dessutom ägnas uppmärksamhet åt huruvida de svenska studenterna har stannat kvar i USA och de omständigheter som har styrt sådana val.

Det historiska perspektivet är centralt för hela delstudien, vilket betyder att förändringar och förskjutningar i det svenska akademiska förhållandet till USA blir speciellt intressanta.

Två organisationer har spelat speciellt stor roll för att underlätta den akademiska migrationen mellan de två länderna – Sverige-Amerika Stiftelsen, som grundades 1919, och Fulbrightkommissionen, vilken etablerades 1952. Arkivmaterial från dessa institutioner är centrala källor för analysen. Även material från Svenska institutet kommer att användas.

En parallell studie planeras undersöka den franska organisationen, Alliance Française (AF). Organisationen bildades 1883 som ”Association nationale pour la propagation de la langue française dans les colonies et à l’étranger”. I dag utgör AF ett nätverk av över tusen föreningar i totalt 130 länder. Målsättningen är fortfarande att stärka franska språkets ställning och sprida fransk kultur i utlandet. Föreningarna som ingår i nätverket lyder under respektive lands lagstiftning, men är samtidigt anslutna till Frankrikes utrikesministerium och utbildningsministerium, som skickar ut personal över världen för att arbeta på chefspositioner inom AF. Undersökning av franska expatrierade tjänstemän inom AF har som mål att studera de specifika transnationella investeringar som görs av kulturella fraktioner inom medelklassen. Dessa strategier kan kontrasteras mot dem som utvecklas av ekonomiska fraktioner.[12]

De kulturella grupperna inom AF förändrar sin ställning i grunden – grundskolläraren i en mindre ort i Frankrike blir statens utsända representant i utlandet. Men befordringen vilar på ostadig grund. Den resulterar inte i någon reell förändring av tjänstegrad inom statsadministrationen och villkoren för tjänstgöringen är mycket beroende av individernas förhandlingsförmåga. Undersökningen ger således möjlighet att studera utlandstjänstgöringen inom AF som en strategi för social mobilitet genom förmerande av kulturella tillgångar för grupper som starkt vilar på just dessa resurser. Frågan är vad den internationella posteringen förmår tillföra de expatrierade grupperna i termer av symboliska tillgångar och andra kapitalarter. Till grund för studien ligger statistiska data över personal vid AF, intervjuer med tjänstemän som återvänt till Frankrike, samt en etnografisk studie av tjänstemän inom AF i Mexiko.

IV. TRANSNATIONELLA INSATSERS BETYDELSE FÖR INTRÄDE OCH KARRIÄRER PÅ SOCIALA FÄLT

DEN SVENSKA LITTERATURKRITIKENS FÄLT OCH RESENÄRENS BAGAGE

Hösten 2005 fördes på Dagens Nyheters kultursidor en debatt om den humanistiska forskningens tillstånd i Sverige. Nyckelord i debatten var globalisering och internationalisering som näs-

[11] F. Scott, *The American Experience of Swedish Students. Rretrospect and Aftermath*, University of Minnesota Press, Minneapolis, 1956; D. Blanck, “The Impact of the American Academy in Sweden,” pp. 80-93 i R. Lundén & E. Åsard, (eds), *Networks of Americanization. Aspects of the American Influence in Sweden*, Acta Universitatis Upsaliensis, Uppsala, 1992.

[12] Se A.C. Wagner, *Les nouvelles élites de la mondialisation. Une immigration dorée en France*, P.U.F., Paris 1998.

tan genomgående ställdes mot det nationella i betydelsen ålderdomlig provinsialism, som i uttrycket ”gammal svenskhet”. Ståndpunkterna visade sig ganska väl följa de specifika transnationella investeringar debattörerna själva gjort. Det vill säga att i debatten om globalisering och humaniora är värdet av transnationella investeringar något som står på spel både i det som sägs och i frågan om talarnas auktoritet. Slående var också att debatten fördes nästan uteslutande av litteraturvetare, som därmed tog på sig att representera humaniora i stort. Höstens debatt belyser sålunda en pregnant koppling mellan litteraturvetenskapens roll inom humanistisk forskning och kampen om värdet av transnationella utbildningserfarenheter.

Vi föreslår en delstudie som empiriskt undersöker vilken betydelse internationella utbildningserfarenheter, och i synnerhet vistelser vid amerikanska och franska lärosäten, har och har haft för ett nationellt fält, här litteraturvetenskaplig forskning och kritik i Sverige.[13] Undersökningen görs som en prosopografisk studie av agenter inom litteraturkritikens fält från 1980 till 2000.[14] Fokus kommer att ligga på de litteraturvetare och kritiker som i sin bildningsgång har tillbringat en termin eller mer vid ett utländskt universitet, men den större population som har en renodlat inhemsk utbildningsgång inkluderas för att göra möjlig en jämförelse av positioner och banor inom fältet.[15]

Förutom den jämförande analysen av positioner och banor kommer delstudien att inrymma en analys av de ståndpunkter litteraturkritikerna intar. En viktig källa för denna analys är den akademiska avhandlingen med dess förord, ”acknowledgements” och i förekommande fall index. Är det så att litteraturvetare som vistats i USA för in nya citeringsrum i den svenska forskningen? Sprids dessa nya referensramar till andra litteraturvetare?

Undersökningen drivs alltså dels av frågor som rör forskningens innehåll, dels frågor om hur enskilda individer och institutioner förhåller sig till det nya kapital som förs in. Hur värderas utlandserfarenheten vid hemkomsten? Har hela institutioner som präglas av regelbundet internationellt utbyte en annorlunda forskningsprofil än andra? Är utlandsinvesteringarna främst ett sätt att positionera sig hemma eller en väg ut till en transnationell litteraturvetarmarknad? Vad händer med en inhemsk litteraturvetenskaplig tradition när forskare gått genom det ”internationella” teoribadet? Frågan om hur pass ”svensk” litteraturkritiken i Sverige är kan också ställas. Kan vi tala om ett autonomt svenskt fält för litteraturkritik, eller har vi att göra med en del av ett större internationellt fält?[16]

INVESTERINGAR I FORSKNING OCH UTBILDNING INOM MÄNSKLIGA RÄTTIGHETSFÄLTET I EUROPA

Denna undersökning kommer att utgå från ett datamaterial som dels sammanställts inom ramen för ett avhandlingsarbete om framväxten av mänskliga rättigheter och transformeringar av europeiska stater efter andra världskriget,[17] dels samlas in i ett pågående projekt om mänskliga rättigheters ställning i Europa. Tanken är att analysera betydelsen av investeringar i forskning och högre utbildning för strukturerande och ”stabiliserandet” av ett *transnationellt fält*, här för mänskliga rättigheter i Europa, framför allt med fokus på de nordiska länderna (endast Sverige, Danmark och Norge), Frankrike och Storbritannien. Dessa länder är intressanta att studera närmare i och med att etableringen av mänskliga rättigheter är starkt kopplad till omfattande satsningar inom just utbildningsområdet med etablerandet av specialiserade centra

[13] Fälttillhörigheten definieras genom produktion på denna marknad, i form av doktorsavhandling, monografi eller samlingsvolym inom området litteraturkritik eller regelbundna bidrag rörande litteratur publicerade i kulturtidskrifter och/eller på de större dagstidningarnas kultursidor.

[14] För nyttjande av prosopografiska metoder för studier av det svenska litterära fältet, se D. Vandenhaute, *Om inträdet i världen. Lyrikdebutanter i 1970-talets svenska litterära fält*, Gidlunds, Hedemora 2004.

[15] Banor som äger rum inom högskolevärlden blir relativt enkla att beskriva i form av tjänster och titlar vid olika universitet och högskolor, medan andra klassificeringar får användas för att beskriva exempelvis frilansande skribenter. En viktig värdemätare inom den akademiska världen är forskningsassistenttjänster och externt finansierad forskning. Utanför högskolan handlar det framförallt om publiceringsställen.

[16] Bourdieu besvarar frågan om det i Belgien existerar en självständig franskspråkig litteratur nekande, denna är en del av det franska litterära fältet, P. Bourdieu, « Existe-t-il une littérature belge ? Limites d'un champ et frontières politiques », pp. 3-6 i *Études de lettres*, no 4, oct.-déc. 1985. Uppenbart är att olika delar av akademin är mer öppna mot det internationella än andra. A. Göransson & I. Lidegran, ”En gränslös akademi”, pp. 259-284 i A. Göransson (red.), *Makten och mångfalden. Eliter och etnicitet i Sverige*, Justitiedepartementet, Ds 2005:12, Stockholm 2005.

[17] M. Madsen, *L'Emergence d'un champ des droits de l'homme dans les pays européens : enjeux professionnels et stratégies d'Etat au carrefour du droit et de la politique (France, Grande-Bretagne et pays scandinaves, 1945-2000)*, Thèse de doctorat, École des hautes études en sciences sociales, 2005.

för mänskliga rättigheter. I Skandinavien finns exempelvis Danish Centre for Human Rights, Raoul Wallenberg Institute of Human Rights and Humanitarian Law vid Lunds Universitet och Norwegian Human Rights Institute, som alla betytt mycket för konsolideringen av fältet av mänskliga rättigheter.

Relationerna mellan dessa centra och mänskliga rättighetsfältet förtjänar uppmärksamhet. Genom en kombination av existerande och nyinsamlade uppgifter om institutionernas historia och dess studenter, lärare och forskare kan en prosopografisk databas byggas upp. Denna databas kan sedan analyseras i relation till en databas över centrala personer inom fältet för mänskliga rättigheter i Europa som kommer att upprättas på basis av redan insamlat material. Detta möjliggör studier av relationerna mellan dem som har passerat genom nämnda nyckelinstitutioner och dem som är aktiva på fältet. Dessutom kan investeringar i utbildning och forskning värderas i relation till andra tillgångar som socialt kapital, ekonomiska tillgångar, yrkesmässiga investeringar, mm. Undersökningen kombinerar en kvalitativ och en kvantitativ ansats: intervjuer och arkivstudier blandas med statistiska analyser.

MATERIAL OCH METODER

STATISTISKA MATERIAL ÖVER TOTALPOPULATIONER STUDENTER 1991-2005

SEC kommer under 2006 att beställa datamaterial över samtliga studenter i svensk högskola och som studerar utomlands med studiemedel, åren 1991-2005 med information om varje enskild kurs i Sverige (inklusive uppgift om lärosäte, antal poäng, ämne och eventuell koppling till program) som studenterna läst under perioden samt, för utlandsstudier, om skola, land och studieområde. Till detta läggs uppgifter om studenternas tidigare studier i högskola, tidigare gymnasiestudier (utbildning, skola, betyg), och uppgifter om studenternas föräldrar (yrke, inkomst, högsta utbildning, födelseland, födelselän, boende, ålder, mm).[18]

ENKÄTMATERIAL ÖVER HÖGSKOLESTUDENTER I STOCKHOLM-UPPSALA-REGIONEN 2004-2006

Under läsåren 2004/2005-2005/2006 genomförs en omfattande enkätundersökning av högskolestudenter i framför allt Stockholm-Uppsala-regionen.[19] Totalt har närmare 2 000 enkäter samlats in. Bland de utbildningar som ingår finns flera av de mest dominerande utbildningarna inom det svenska högskolefältet: ekonomutbildningen på Handelshögskolan i Stockholm, läkarutbildningen på KI och på Uppsala universitet, juristutbildningen, teknisk fysik och pol-mag-utbildningen vid Uppsala universitet, arkitekturutbildningen vid KTH, fri konst vid Kungl. konsthögskolan och Konstfack.

PROSOPOGRAFISKA DATA

Prosopografin, eller den kollektivbiografiska metoden, låter oss undersöka frågor om transnationella investeringars betydelse för individer såväl som på ett mer strukturellt plan.[20] Individens tillgångar kan relateras till gruppers karakteristik. Projektet blir också delaktigt i en utveckling av prosopografins metoder.[21]

GEOMETRISK DATAANALYS

I flera av de planerade delstudierna ingår geometrisk dataanalys som en central statistisk metod. Geometrisk dataanalys består enligt de franska matematikerna Brigitte Le Roux och Henry Rouanets definition ”in modeling data sets as clouds of points in multidimensional

[18] Se http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/sec-reg.htm för en utförlig beskrivning av registret.

[19] Se http://www.skeptron.ilu.uu.se/broady/sec/survey-a.htm där även den 24-sidiga enkäten finns att tillgå.

[20] D. Broady, ”French prosopography: definition and suggested readings”, pp. 381-385 i *Poetics*, Volume 30, Issues 5-6, October-December 2002 .

[21] SEC har genom Monica Langerth Zetterman och Donald Broady pågående samarbeten med ledande centrum för prosopografisk forskning i Europa och det här föreslagna projektet bidrar med många ytterligare datamaterial och erfarenheter till den prosopografiska metodens utveckling. Bo G. Ekelund har lett projektet ”Litterära generationer och social auktoritet: Amerikanska prosafiktionsförfattares karriärer 1940-2000” inom vilket en prosopografisk databas med över 1 000 amerikanska författare sammanställts.

Euclidean spaces, and in basing the interpretation of data on the clouds of points".[22] De metoder som framför allt kommer att användas är multipel korrespondensanalys, som lämpar sig väl för analyser av enkäter och stora datamaterial, såsom prosopografiska databaser, och euklidisk klassificering, som ordnar individerna i grupper med utgångspunkt i resultaten av korrespondensanalysen. SEC har sedan några år ett pågående samarbete med Brigitte Le Roux och Henry Rouanet, bland annat har preliminära analyser av SEC:s studentenkät påbörjats.

UTBILDNINGSVETENSKAPLIG RELEVANS

Utbildning är ett negligerat område inom globaliseringsforskningen, och inom utbildningsforskningen förekommer alltför få grundliga undersökningar av fenomen som överskrider nationella gränser.[23] I en tid där "internationalisering" inom utbildningsväsendet lyfts fram som allt viktigare, nyligen understruket av orienteringen i den senaste utbildningspropositionen, Ny värld – ny högskola, behövs mer kunskap om förlopp som korsar nationsgränserna. Projektet skall bidra med ny kunskap om transnationella strategiers betydelse i samband med utbildningssystemets omvandlingar, vilket är av intresse inte bara inomvetenskapligt utan även för utbildningspolitiken och för utbildningsadministratörer, lärarutbildare, lärare och studenter.

KÖNSASPEKTER

I SEC:s tidigare analyser av det svenska högskolefältet är kön den faktor som strukturerar den första axeln, det vill säga att skillnaderna mellan män och kvinnor är mycket betydande för att förstå rekryteringen till högre studier. Detta är inget nytt. Ej heller att kvinnor satsar mer på utlandsstudier än män. Däremot är det mindre utforskat hur kvinnor och män med olika sociala ursprung och med mer eller mindre lyckade skolkarriärer bakom sig fördelar sig på olika utbildningar. Och det är inte säkert att kvinnorna drar det längsta strået, sin numerära dominans till trots. Vad det gäller studenter i Paris, som till fyra femtedelar är kvinnor, är männen överrepresenterade på de mest prestigefyllda institutionerna, *les Grandes Écoles*.

ETISKA ASPEKTER

De dataregister över studenter i svensk högskola som vi förfogar över kommer att via SBC:s försorg prövas av Datainspektionen för återanvändande inom projektets ram. Vi kommer inte att redovisa resultat som medger identifiering av enskilda individer. Detta gäller även för rapportering av enkätmaterial. De prosopografiska data vi avser samla in utgör inte s.k. känsliga personuppgifter. Vi kommer att följa VR:s etikanvisningar.

FORSKNINGSINFORMATION, RESULTATSPRIDNING

Sedvanlig publicering i form av uppsatser, rapporter, konferensbidrag, etc. är planerad. En antologi som samlar internationella, framför allt franska, bidrag till förståelsen av globalisering inom den högre utbildningen samt områden som juridiken, konsten och ekonomin, är tänkt att sammanställas inom projektet. Tre monografier planeras, en kring litteraturkritikens fält (Ekelund), en kring betydelsen av stiftelser och liknande organisationer för flöden av studenter och forskare i västerled (Blanck), samt en om studenter i utlandet och den högre utbildningens internationalisering (Börjesson). Öppna seminarier och föreläsningar kommer att anordnas, bl.a. med franska gäster. Två konferenser, en i projektets början och en i slutet, planeras.

MEDARBETARE, FORSKNINGSMILJÖER OCH FINANSIERING

Projektet kommer att förläggas till forskningsgruppen för utbildnings- och kultursociologi (SEC) vid Institutionen för lärarutbildning, Uppsala universitet. SEC, som leds av Donald

[22] B. Le Roux & H. Rouanet, *Geometric Data Analysis: From Correspondence Analysis to Structured Data Analysis*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, Boston, London 2004, p. ix.

[23] Börjesson, *op. cit*., 2005, pp. 18-23.

Broady, har lång erfarenhet av utbildningssociologisk forskning och nära kontakter med främst franska utbildningssociologer och statistiker. Mikael Börjesson, som disputerade i december 2005, kommer att leda projektet. Från SEC kommer även Ida Lidegran (doktorand i pedagogik, planerad disputation 2007) att delta.

Till projektet knyts Bo G. Ekelund, docent i engelska, Engelska institutionen, Stockholms universitet, som har en omfattande erfarenhet av prosopografiska studier och god kännedom om det litteraturvetenskapliga fältet, och Dag Blanck, docent i historia, Centrum för multietnisk forskning, Uppsala universitet, som bland annat forskat om forskningsutbyte med USA och bilden av Amerika i Sverige. Tre utländska forskare kommer också att engageras i projektet. Franck Poupeau, forskare vid Centre de Sociologie Européenne (CSE), École des Hautes Études en Sciences Sociales (EHESS), Paris, är centrets koordinator av utbildningssociologi. Anne-Catherine Wagner, också forskare vid CSE-EHESS och med internationalisering av den högre utbildningen och transnationella gruppers utbildningsstrategier som specialområde, kommer att bidra med en studie om Alliance Française. Mikael Madsen, även han forskare vid CSE-EHESS, samt vid Köpenhamns universitet, juridiska fakulteten, bidrar till projektet med en studie av betydelsen av transnationella investeringar för etableringen av fältet för mänskliga rättigheter, vars genes och utveckling han skrivit sin avhandling om.

Internationellt planeras samarbete med ett flertal miljöer. De redan upparbetade kontakter med CSE kommer att stärkas ytterligare genom att tre forskare från CSE ingår i projektet. Projektet knyts även till det pågående internationella projektet L'éducation et la formation des élites du secondaire au supérieur: continuités et nouvelles formes d'ouverture sociale et internationales, som leds av Agnès Van Zanten, Sciences-Po, Paris, och där SEC redan ingår som svensk representant. SEC har också sedan några år ett samarbete med de franska matematikerna Brigitte Le Roux och Henry Rouanet, som är världsledande auktoritet på geometrisk dataanalys. För USA finns möjlighet att aktualisera ett samarbete med Caroline Persell och Craig Calhoun, Department of Sociology, New York University. Persell har bland annat studerat amerikanska och engelska elitinternatskolor och Calhoun är väl förtrogen med den typ av sociologiska traditioner som detta projekt hämtar inspiration från.

Medfinansiering sker genom insatser inom ramen för tjänst av Donald Broady (10 % av heltid) och Bo G. Ekelund och Dag Blanck (17 % av heltid). Samtidigt med denna projektansökan inlämnas ansökan om forskarassistentanställning för Mikael Börjesson. Skulle ansökan om forskarassistentanställning beviljas reduceras projektbudgeten med motsvarande löneutrymme för Mikael Börjesson. Det innebär att projektbudgeten kan minskas med 284 tkr om ansökan om forskarassistentanställning beviljas med det sökta beloppet.

TIDSPLAN

Projektet beräknas starta 2007-01-01 och avslutas 2009-12-31. Tidsplanen är följande:

År 2007	Bearbetning och analyser av dataregister från SCB. Analyser av enkätmaterialet. Insamling av prosopografiskt material samt arkivstudier. Anordnande av arbetskonferens.
År 2008	Fortsatta analyser av enkätmaterial, statistiska data och annat insamlat material. Fortsatt insamling av prosopografiska data. Rapport- och artikelskrivande.
År 2009	Bearbetning och analys av prosopografiska data och annat insamlat material. Rapport-, monografi- och artikelskrivande. Sammanställande av antologi. Slutkonferens för projektet.

REFERENSGRUPP

Till projektet knyts en rådgivande referensgrupp som medverkar i två arbetskonferenser anordnade av projektet (2007 och 2009). Följande personer har accepterat att ingå i referensgruppen:

Yves Dezalay, Sociologue du droit, chercheur au CNRS, Centre de sociologie européenne, École des Hautes Études en Sciences Sociales, Paris; **Johs. Hjellbrekke**, Associate Professor, Sociologisk institutt, Universitet i Bergen; **Brigitte Le Roux**, Maître de Conférences, UFR de Mathématiques et Informatique, Université René Descartes, Paris; **Sverker Sörlin**, Professor, Avd. för teknik- och vetenskapshistoria, Kungl. tekniska högskolan, Stockholm, samt SISTER, och **Daan Vandenhaute**, Fil.dr, Vakgroep Skandinavistiek en Noordeuropakunde, Universiteit Gent, Belgien.